

Will the black soldier fight?

Bespreking van *GLORY*,
speelfilm

van Edward Zwick

(USA 1989;

speelduur 122 min.)

met onder anderen

Matthew Broderick (Shaw) en

Denzel Washington (Trip).

Welke indruk maken fragmenten van speelfilms op leerlingen? Bij de behandeling van de Amerikaanse Burgeroorlog maakte ik, als aanvulling op de tekst in het schoolboek *Historia* en het bijbehorende schriftelijke bronnenmateriaal, gebruik van de speelfilm *Glory*. Deze film uit 1989 is een ontroerend portret van zwarte soldaten tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog. De scènes die ik in de klas liet zien droegen veel bij tot de interesse van mijn 4-havo-leerlingen voor dit onderwerp.

Weinig films zijn in staat een goede geschiedenisles te vertellen, op zo'n manier dat zij de essentie van een probleem bij de leerlingen overbrengen. Deze film kan dat zeker wel, omdat hij haarscherp duidelijk maakt waar het in de Amerikaanse Burgeroorlog uiteindelijk om ging: mensenrechten, gelijkwaardigheid, eergevoel van de zwarte medemens.

Antietam

De film valt vrijwel direct met de deur in huis: we zien een zeer realistische registratie van één van de bloedigste slagpartijen uit deze verschrikkelijke oorlog: de slag bij Antietam in september 1862. Hier streed een leger van de Zuidelijken onder leiding van Robert E. Lee tegen een dubbel zo grote Noordelijke strijdmacht onder generaal McLellan. Als je ooit aan je leerlingen wilt duidelijk maken waarom er juist in de Burgeroorlog zo veel soldaten op zinloze wijze zijn gesneuveld (tussen de 600.000 en 700.000 Amerikanen,

méer dan in alle andere oorlogen van de Verenigde Staten bij elkaar!), dan hoef je ze maar naar deze scènes van Antietam te laten kijken. Vol zelfvertrouwen marcheren de Noordelijken in gesloten gelid op een hooggelegen stelling van de Zuidelijken af. Die hoeven niets anders te doen dan op een afgesproken teken hun kanonnen en geweren op de blauwe uniformen te laten vuren. Er is geen dekking; duizenden sneuvelen. Uiteindelijk weten de Noordelijken Lee toch terug te dringen.

Na afloop van de strijd, als de kruitdampen zijn opgetrokken, zie je de lijken overal verspreid liggen. 17 September 1862 zal te boek komen te staan als de bloedigste dag van de Burgeroorlog. Ruim twintigduizend doden worden geteld: één op de vier soldaten is gesneuveld.

Voor president Lincoln vormde Antietam de aanleiding zijn Emancipation Declaration uit te vaardigen, die per 1 januari 1863 de slavernij verbood in heel het grondgebied van de Verenigde Staten, de slavenhoudende staten aan de kant van de Unie voorlopig uitgezonderd.

Eén van de soldaten die op het slagveld van Antietam uit zijn verdoving ontwaakt is de jonge Robert Gould Shaw (gespeeld door Matthew Broderick). Nadat Shaw is opgelapt, komt hij thuis in Boston, wordt er als held gevierd en ontvangt de rang van kolonel. Een van de aanwezigen is de bekende zwarte abolitionist Frederick Douglass, een soort negentiende-eeuwse Martin Luther King.

Door hem wordt Shaw geïnspireerd tot een heilige opdracht: het wordt nu zijn taak de zwarten te organiseren tot een regiment strijders voor de Unie.

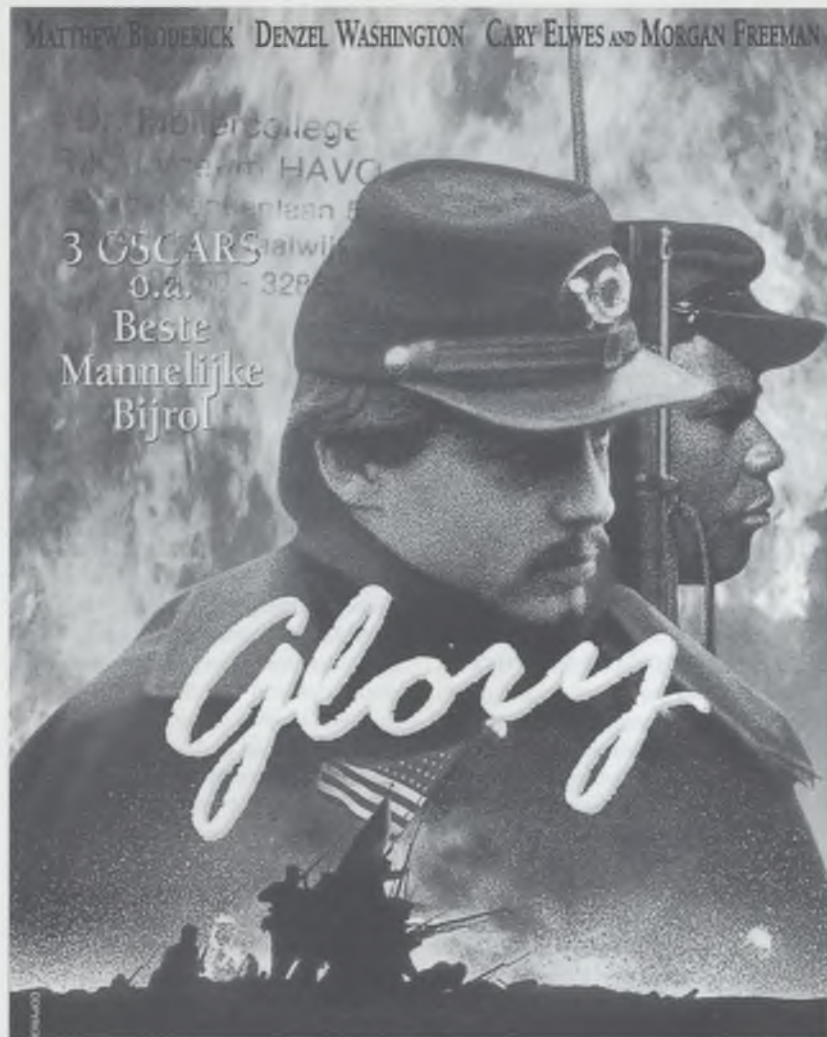
Zo begint het waar gebeurde verhaal van het 54ste Massachusetts Vrijwilligers Infanterieregiment. Het verhaal, dat naverteld kan worden, dankzij de bewaard gebleven brieven die de 25-jarige Shaw aan zijn ouders schreef.

Het 54ste Massachusetts infanterieregiment

Direct melden zich zo'n zeshonderd vrijwilligers bij Shaw aan. Het merendeel van deze zwarten heeft echter nauwelijks enige ontwikkeling, en gedraagt zich aanvankelijk erg ongedisciplineerd. Velen kunnen lezen noch schrijven en snappen de eenvoudigste woorden niet. Bovendien moet Shaw meermalen de hoon en de argwaan van zijn mede-blanken trotseren. 'Will the black soldier fight?', zo vraagt menigeen zich af. Deze noorderlingen lijken al haast net zo bevooroordeeld jegens hun zwarte medemens, als hun vijanden aan de andere kant van de frontlijnen. Ze menen zeker te weten, dat de luie, domme neger nooit tot een goedgedrilde soldaat valt om te smeden; bovendien vrezen de blanken het vooruitzicht van een zwarte met een geweer in zijn handen.

Zolang er alleen maar conditietrainingen en dergelijke plaatsvinden, gaat het nog. Maar Shaw wil er een echte gevechtseenheid van maken en dan ondervindt hij stevige tegenwerking. Zodra hij merkt dat zijn regiment aan het lijntje wordt gehouden, gaat hij bij zijn superieuren stampij maken. Ook weigert hij te accepteren dat zijn mannen puur vanwege de huidskleur minder soldij krijgen uitbetaald dan de blanke soldaten. Pas na veel gedram krijgt het bataljon dan eindelijk de langverwachte schoenen en uniformen.

Dat is wel nodig ook, want voortdurend zijn er spanningen tussen de leiding en de manschappen, en tussen de mannen onderling. Vooral de weerspannige gevluchte slaaf Trip (een opmerkelijke rol van Denzel Washington) heeft het vaak aan de stok met de - in zijn ogen veel te onderdanige - mede-soldaten. Wanneer Shaw - als represaille voor Trips poging tot desertie - zweep-

slagen laat geven, wordt diens rug ontbloot en zie je de littekens van de martelingen die hij eerder als slaaf ontving. Stoïcijns ondergaat Trip zijn foltering, zijn ogen vol haat op Shaw gericht. Maar de komst van de zeshonderd paren schoenen betekent even later de ommekeer: nog nooit in hun leven hadden deze zwarten de beschikking over een fatsoenlijk paar schoenen. Schoenen symboliseren waardigheid.

Even later komen ook de uniformen, de felbegeerde 'blue suits'. Een van de mooiste scènes is dan vervolgens die, waar het zwarte regiment vol trots paradeert door het feestelijke, van 'stars-and-stripes'-vlaggen vergeven Boston. Frederick Douglass en Shaws ouders staan tussen het juichende publiek.

Bewapening

De film leert ons onderwijl veel over de bewapening en uitrusting van de soldaat in het leger van de Union. Hoe zagen de schoenen, riemen en hoofddeksels eruit? Hoe de

regimentsvaandels? Hoe sliepen de jongens, opgepakt in hun tentjes? Wat was de functie van de jeugdige trommelslager? Hoeveel seconden had een soldaat ervoor nodig om het bajonet op zijn geweer te bevestigen? Hoeveel handelingen diende de militair verrichten tussen zijn eerste geweeschot en zijn volgende, en hoeveel kostbare seconden kon een goedgedisciplineerde soldaat, met voortdurend oefenen, op deze tijdrovende handeling winnen?

Eindelijk, na tussenkomst van president Lincoln, krijgt het 54ste infanterieregiment de kans zich te bewijzen. Van Boston gaat het naar het reeds veroverde deel van het Zuiden. Tot hun schaamte en ontzetting worden de soldaten echter nog altijd niet in de voorste lijnen ingezet, maar krijgen ze daarentegen het bevel een reeds veroverd zuidelijk dorp in brand te steken. Een oneervol en beschamend karwei.

Weigeren kunnen ze niet. De één doet vrolijk mee aan de plunderpartij,

de andere slechts na dwang en tweestrijd. Wanneer een overijverige zwarte militair aan een blanke dorpsbewoonster een mep uitdeelt, wordt deze man zonder blikken of blozen door een blanke officier doodgeschoten. De zwarte moet te allen tijde zijn plaats weten!

Deze volkomen onnodige vernietigingsactie, die het Zuidelijke moreel moet breken, geeft een indruk hoe het eraan toe moet zijn gegaan toen de beruchte Noordelijke generaal William Tecumseh Sherman in 1864 zijn bloedige tocht door Georgia ondernam.

De aanval op Fort Wagner

In juli 1863 komt het op James Island in South Carolina dan eindelijk tot de langverwachte schotenwisseling tussen het zwarte regiment en de grijs-geüniformeerde soldaten van Dixie. Met veel moeite worden deze laatsten teruggeslagen. Met medeneming van hun rebellen-vlag, de 'Stars and Bars', zie je ze wegvluichten. Nu blijkt het succes van Shaws inspanningen, om van deze geminachte zwarten een professionele vechtmachine te maken. Het bataljon heeft weliswaar vijftig man verloren, maar het moreel is niet geknakt, integendeel.

De legerleiding heeft besloten tot een aanval op het met aarden wallen versterkte Fort Wagner, een van de strategische forten die de havenmond van de hoofdstad Charleston beheerst. Er zullen verschillende stormlopen over de enige toegangsweg naar het fort, het smalle zeestrand, nodig zijn, voordat de goedverschanste verdedigers kunnen worden uitgeschakeld. Kolonel Shaw vraagt om de eer met zijn 54ste regiment de eerste stormloop te mogen uitvoeren. Die eer wordt hem verleend. Aan de vooravond van wat menselijkerwijs gesproken wel een zelfmoordaanval móet worden, bidden en zingen de zwarte soldaten in gospel-stijl tot hun Heer.

Trip: *'We zijn nu mannen, echte mannen. Vroeger was ik niets. Ik heb mijn ouders nooit gekend, en had geen familie. Nu ben ik een mens, dank zij het 54ste. Wat er morgen ook gebeurt, ik ben er trots op te behoren tot het 54ste!'*

Op hun weg naar het strand worden

de mannen van Shaw door collega's van de andere, blanke, regimenten toegejuicht: *'Give them hell, 54th!'*. Het is misschien wel de eerste keer in de Amerikaanse geschiedenis, dat zwarten bewonderend worden toegejuicht door blanken.

Kolonel Shaw spreekt zijn mannen nog eenmaal toe, stelt zich op aan het hoofd van zijn troepen en dan begint de stormloop op Fort Wagner. Die verloopt desastreus. De verdediging heeft de kanonnen klaarstaan. Zij blaffen vuur. Elke stap dichterbij het fort valt er een dode. Toch komen de soldaten, onder moordende beschietingen, tot vlakbij de verschaningen. Het regiment moet zich schuilhouden in het duinzand en onder dekking van de nachtelijke duisternis een nieuwe poging wagen. Die loopt fataal af.

Shaw krijgt een kogel recht door zijn hart; samen met hem komt bijna de helft van zijn manschappen om het leven. Hun lijken verdwijnen in een naamloos graf. Ook de stormlopen van de volgende regimenten worden de dagen daarna in bloed gesmoord. Fort Wagner is nooit ingenomen.

Een keerpunt

Maar de inzet van het 54ste heeft voor een doorbraak gezorgd. Bewezen is, dat de zwarten in het leger van de Unie konden dienen. Vanaf die aanval op Fort Wagner werden hun moreel en hun strijdlust zeer gewaardeerd in het Noorden. De twijfel bij miljoenen vertegenwoordigers van het blanke heersers-ras, zowel in Noord als in Zuid, over de vraag of de zwarte man wel in staat was te vechten, verdween. Vooral de Noordelijke abolitionistische pers was enthousiast: *'Through the cannon smoke in that dark night, the manhood of the colored race shines before many eyes that would not see'*, schreef de *Atlantic Monthly*.

De inzet van de Burgeroorlog, het conflict over de vraag of de blanken hun zwarte mede-Amerikanen als mens wens te beschouwen, kan ook nauwelijks duidelijker worden geïllustreerd, dan door de minachtende toon waarop een Zuidelijke officier geantwoord schijnt te hebben op het verzoek van Shaws vader tot overdracht van diens lichaam, de dag na de slag: *'We have buried him with his niggers'*.

De dood van Shaw heeft grote indruk gemaakt in New England. In Boston is in 1897 door de bekende beeldhouwer Auguste Saint-Gaudens een indrukwekkend monument opgericht in de vorm van een reusachtig bronzen reliëf, om de kolonel en zijn zwarte soldaten te eren. Als een condottiere in Renaissance-stijl zit de held te paard, geflankeerd door zijn mannen, van wie de waardigheid en vastberadenheid van de gezichten afstralen.

Hier zien we geen grove racistische Oom-Tom-achtige stereotypen, maar een uitbeelding van waardige en krachtige medemensen. De beeldhouwer heeft van wel veertig zwarten voorstudies gemaakt, stuk voor stuk imposante koppen. Resoluut marcheren ze nu gepakt en gezakt achter de kleine zwarte trommelaar aan. Het onderschrift luidt:

'Zij bewezen dat Amerikanen van Afrikaanse afkomst beschikken over de trots, de toewijding en de moed van een vaderlandse soldaat.'

Mythe en werkelijkheid

Vanzelfsprekend vertelt de speelfilm niet het héle verhaal; tegelijk is er het een en ander bijverzonnen. Zo had het Amerikaanse Congres al vóór de aanval op Fort Wagner besloten, om meer zwarte regimenten te vormen. Ook zijn alle figuren in het 54ste regiment op Shaw na verzonnen. Dat geldt voor Shaws zwarte jeugdvriend Thomas, die Ralph Waldo Emerson citeert; voor de vaderlijke zwarte sergeant Rawlins, en voor de weerspannige Trip. Fictief zijn ook de fragmenten over de racistische kwartiermeester die aanvankelijk de schoenendistributie weigert, de afstraffing van de deserter, de weigering met lagere soldij dan blanken genoeg te nemen en de religieuze meeting aan de vooravond van de bestorming van Fort Wagner.

De film wekt bovendien de indruk dat de zwarten van het 54ste regiment voormalige slaven waren, maar in werkelijkheid was dat niet zo: het gold slechts voor een minderheid. De

meeste regimentsleden kwamen uit Noordelijke zwarte families. Er waren twee zoons bij van Frederick Douglass, van wie er één vanaf het begin al de rang had van sergeant-majoor. De regisseur en de scenarioschrijver hebben er evenwel voor gekozen van hun echte levensverhalen geen gebruik te maken. Dat had toch goed gekund. Dan had de relatie tussen de Noordelijke vrije zwarten en de Zuidelijke slavernij nader toegelicht kunnen worden, die nu wat schimmig blijft. We moeten echter aanvaarden, dat de filmmakers (regisseur Edward Zwick, producer Freddie Fields en scenarioschrijver Kevin Jarre) hun verhaal wilden laten draaien om het thema 'zwarten in de Burgeroorlog'.

Van deze taak hebben zij zich uitstekend gekweten, en dat laat deze film op een aangrijpende wijze zien. Tenslotte waren de meesten van de zwarte soldaten en matrozen in het Noordelijke leger inderdaad voormalige slaven. Velen van hen verkeerden pas enkele dagen in vrijheid, op

Literatuur

Mark C. Carnes (ed.), *Past Imperfect. History according to the Movies* (New York 1996) 128-131.
James M. McPherson, *Battle Cry of Freedom. The American Civil War* (London 1990) 686-688.
Echoes of Glory. Arms and Equipment of the Union (Time/Life, Alexandria/Va 1991) 276-277.
Echoes of Glory. Illustrated Atlas of the Civil War (Time/Life, Alexandria/Va 1991) 292-295.
Victor Austin, *De Amerikaanse Burgeroorlog* (Lochem 1965) 120-127.

het moment dat zij zich als vrijwilligers aanmeldten. Zij vochten voor de vrijheid van zichzelf en hun families. De Burgeroorlog kreeg zo het karakter van een revolutie, die uiteindelijk vier miljoen slaven bevrijdde en heel de sociale structuur in de helft van het land omverwierp.

In totaal vochten 188.000 zwarten (178.000 soldaten en 10.000 mariniers) in de legers van Lincoln. De president werd door hun optreden verder bevrijd van zijn aanvankelijke scepsis ten aanzien van gelijke rechten voor zwarten. De soldaten leverden een aanzienlijke bijdrage in de strijd voor een verenigd en slavenvrij land. Zij rekenden op een beloning in de vorm van gelijke burgerrechten. Zoals we weten, werden die rechten in het Zuiden evenwel enkele jaren na de Burgeroorlog alweer ingetrokken, en gingen de zwarte Amerikanen nog een lange, duistere nacht van discriminatie tegemoet.

Als je je les over de Burgeroorlog stelt in het teken van de zwarte emancipatie, kan vertoning van deze film aan die les een grote meerwaarde geven. Leerlingen zullen na korte tijd wellicht het aangereikte schriftelijke bronnenmateriaal al weer zijn vergeten, maar de beelden van de dappere zwarte soldaten blijven ingebrand op het netvlies.

De film kreeg drie Oscars, onder andere voor de beste mannelijke bijrol.

Foto van Alexander Gardner: het slagveld van Antietam op 17 september 1862. Dit is een van de weinige foto's van een slag tijdens de Burgeroorlog. Links paarden en vaag daarachter troepen, rechtsboven de rook van vurende kanonnen. Deze foto diende als informatie voor de graveurs die werkten voor tijdschriften.